

10100100110001101110100 0 1 0 1 1 01 1 1 01 001 001 0 0 1 1 0001101 110100010 110110010

Autorské práva, vedecká etika a integrita

kurz

Elektronické informačné zdroje pre vedu - Publikačný poradca

RNDr. Zuzana Stožická, PhD.

Centrum vedecko-technických informácií SR

Investícia do Vašej budúcnosti

Táto prezentácia je šírená pod licenciou
[Creative Commons 4.0 Attribution](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

EURÓPSKA ÚNIA
Európsky fond regionálneho rozvoja
OP Integrovaná infraštruktúra 2014 – 2020

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ciele prednášky

- Oboznámiť sa so základmi autorských práv v kontexte vedeckého publikovania
- Význam vedeckej etiky a integrity
- Najčastejšie problémy v oblasti vedeckej etiky
- Kde nájsť pomoc

Práva duševného vlastníctva potrebuje poznať každý, kto chce:

- čítať a inak využívať obsah vedeckých publikácií bez rizika právnych komplikácií zo strany vydavateľov,
- sebe alebo druhým zabezpečiť férové podmienky pri vydaní vedeckého diela,
- uverejňovať obsah tak, aby ho mohli všetci čítať a používať.

- Rýchly rozvoj technológií (napr. neregulované začiatky elektronického publikovania), nové situácie, právna neistota

Na vybudovanie dôvery v elektronické publikovanie bol potrebný čas a právny rámec.

V r. 2001 skupina harvardských právnikov (na čele s Lawrenceom Lessingom) založila Creative Commons

- Zákony a etické kódexy sa musia prispôbiť novej realite (ak sú pravidlá príliš zložité, vzniká strach zdieľať, bariéry)
- Výzva nastaviť podmienky a motivácie spravodlivé voči tvorcom, ich podpornému aparátu (výskumné inštitúcie, vydavatelia) a priaznivé pre rozvoj vedy
- Význam profesnej cti a silných odborných komunít

- výsledok myslenia, tvorivosti
- nedá sa chytiť do ruky (a to, čo sa dá, napr. papier časopisu, nie je na ňom to podstatné)
- nie je ľahké ho ohraničiť, vziať späť, alebo zabrániť jeho šíreniu, keď unikne
- je problém spoľahlivo určiť jeho hodnotu (málokedy dokážeme odhadnúť alebo zmerať, aký prospech komu prinesie)

Duševné vlastníctvo je majetok
nehmotnej povahy:

... vynález, literárne/umelecké dielo,
dizajn, protokol, obchodná značka,
záverečná práca, počítačový program,
know-how...

Potreba **chrániť/monetizovať** ho
(motivovať tvorcov) versus potreba
šíriť (kultúra ani pokrok nemôže
existovať bez zdieľania informácií
v ľudskom spoločenstve)

Duševné vlastníctvo je majetok nehmotnej povahy: ... vynález, literárne/umelecké dielo, dizajn, protokol, obchodná značka, záverečná práca, počítačový program, know-how...

Formy ochrany duševného vlastníctva:

- **Autorské právo** (knihy, hudba, maľby, sochy, filmy, reklamy, počítačové programy, databázy, mapy, technické výkresy...)
- **Patent** (vynálezy, nové, u nás ani v zahraničí nezverejnené, priemyselne využiteľné, NIE: vedecké teórie, počítačové programy, odrody rastlín, plemená zvierat, diagnostika, ani vynálezy v rozpore so všeobecným záujmom)
- **Úžitkový vzor** (technické riešenie, priemyselne využiteľné, jednoduchšie predmety s kratšou dobou ekonomického zhodnotenia)
- **Ochranná známka** (firemné logá)
- **Topografia polovodičových prvkov** (Integrated Circuits, IC)
- **Zemepisné označenie** (Geographical Indications, GI)

Patent: ochranný dokument, ktorým dáva štát jeho majiteľovi výlučné právo na využívanie vynálezu počas určitého časového obdobia. Vynález musí byť realizovateľný, čiže predmet vynálezu musí byť možné kedykoľvek použiť alebo vyrobiť, reprodukovat' teoreticky v neobmedzenom rozsahu. Ide teda o konkrétne technické riešenie, nie o myšlienku alebo nerealizovateľný nápad.

Copyright: © výlučné právo na použitie a distribúciu diela („všetky práva vyhradené“)

Copyleft: © dielo možno voľne používať, distribuovať a modifikovať, ale odvodené dielo musí byť šírené pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo (väčšinou počítačový program).

Napr. ďalekohľad: 1.) praktický účel, skôr odhaliť nepriateľské lode skôr, 2.) rozvoj astronómie, informácie o „nebeských sférach“, 3.) o niekoľko storočí neskôr dláždili cestu ľudstva do vesmíru.

Dve cesty výskumu

Základný: fundamentálne otázky (zvedavosť), odpovede na teoretické otázky, dosah v dlhšom časovom horizonte, ťažko predvídateľný

- Rozdelenie v skutočnosti nie je striktné, keďže výsledok výskumu sa zo svojej podstaty nedá s istotou predvídať.

Aplikovaný: konkrétne aplikácie poznania získaného základným výskumom (riešenie problémov), rýchlejšie zhodnotenie

- Aj z aplikovaného výskumu môžu vyjsť publikácie, ale podmienkou udelenia patentu je, aby nové riešenie **nebolo dovedy známe – zverejnené.**

- ROCKING OR OSCILLATING BATH TUB.
O. A. HENSEL.
Patented Feb. 6, 1900.
No. 643,094.
- Fig. 1.*
-
- Inventor.
Otto A. Hensel.

- láka investície zo súkromného sektora,
- ale obmedzuje prístup, čím vytvára bariéru pre výskum a vývoj (a čo horšie, aj pre dostupnosť diagnostiky a liečby pacientov).

[illegible]

Autorské práva a copyright

- Kým sa knihy prepisovali ručne, málokoho autorské práva trápili. Výnimkou je spor sv. Finiana a sv. Columba (560 n.l.) o prepísaný žaltár. Kráľ Diarmait rozhodol: „Každej krave patrí jej teľa, teda ku každej knihe patrí jej kópia.“
- zlom prišiel s kníhtlačou – lacné vytváranie kópií. Šírila sa vzdelanosť, ale aj kacírské myšlienky... Napr. vo Francúzsku kníhtlač zakázali (v r. 1535, nakrátko, aby prešli k systému schvaľovania a cenzúry), v Anglicku vymedzili len pre vyvolených.
- 1577 – **Stationers Company** – monopol na tlač, cenzúra v mene kráľa
- Stationeri autorov neuznávali za skutočných tvorcov knihy
- 1710 – **Statute of Anne** – ukončil monopol Stationerov na tlač a predaj kníh, definoval copyright **autora** (14-ročný monopol na tlač kópií jeho diela, s podmienkou registrácie a uloženia kópie v knižnici Stationer Hall. Registrovanie bolo povinné až do r. 1923, odvtedy funguje na dobrovoľnej báze).
- podľa príkladu Statute of Anne vznikli zákony v Európe aj USA (**Copyright Act**, 1790). Až do čias Bernskej konvencie (1886) ale neboli medzinárodne koordinované.

Možno povedať, že korene autorských práv neležia v snahe chrániť alebo odmeňovať autorov, ale hnať ich k zodpovednosti za kacírské alebo buričské diela.

Anno Octavo

Annæ Reginae.

An Act for the Encouragement of Learning, by Vesting the Copies of Printed Books in the Authors or Purchasers of such Copies, during the Times therein mentioned.

Whereas Printers, Booksellers, and other Persons have of late frequently taken the Liberty of Printing, Reprinting, and Publishing, or causing to be Printed, Reprinted, and Published Books, and other Writings, without the Consent of the Authors or Proprietors of such Books and Writings, to their very great Detriment, and too often to the Ruin of them and their families: For Preventing therefore such Practices for the future, and for the

Encouragement of Learned Men to Compose and Write useful Books: May it please Your Majesty, that it may be Enacted, and be it Enacted by the Queens most Excellent Majesty, by and with the Advice and Consent of the Lords Spiritual and Temporal, and Commons in this present Parliament Assembled, and by the Authority of the same, That from and after the Tenth Day of April, One thousand seven hundred and ten, the Author of any Book or Books already Printed, who hath not Transferred to any other the Copy or Copies of such Book or Books, Share or Shares thereof, or the Bookseller or Book-sellers, Printer or Printers, or other Person or Persons, who hath or have Purchased or Acquired the Copy or Copies of any Book or Books, in order to Print or Reprint the same, shall have the sole Right and Liberty of Printing such Book and Books for the Term of One and twenty Years, to Commence from the said Tenth Day of April, and no longer; and that the Author of any Book or Books already Composed and not Printed and Published, or that shall hereafter be Composed, and his Assignee, or Assigns, shall have the sole Liberty of Printing and Reprinting such Book and Books for the Term of four-

Slovenský autorský zákon

- Právne vzťahy vznikajúce v súvislosti s vytvorením alebo použitím autorského diela upravuje na Slovensku **Autorský zákon** (č.185/2015 Z. z., v znení č. [125/2016 Z. z.](#), [215/2018 Z. z.](#), [306/2018 Z. z.](#), [71/2022 Z. z.](#)).
- predmet: **dielo v oblasti literatúry, umenia a vedy**. Jedinečný výsledok, vnímateľný zmyslami (teda nie myšlienka, spôsob, systém, metóda, princíp...)
- Autorský zákon **nechráni nápad, ale jeho konkrétne vyjadrenie**.
- Autorom je fyzická osoba, ktorá dielo vytvorila, od okamihu, kedy je dielo vnímateľné zmyslami – **bez potreby registrácie, písania ©, podávania žiadosti** a pod.
- Slovenský zákon (na rozdiel od copyrightu, ktorý dominuje v anglofónnych krajinách a vžil sa aj vo svete medzinárodnej vedy) rozlišuje **osobnostné** a **majetkové** práva.

- Osobnostné práva (uvádzanie mena v súvislosti s dielom, nedotknuteľnosť diela – právo rozhodovať o zmenách) **nemožno odňať ani previesť** a trvajú do smrti autora.
- Majetkové práva trvajú 70 rokov po smrti autora. Autor sa ich **nemôže vzdať**, ale môže udeliť **licenciu – povolenie na dočasné používanie za vopred stanovených podmienok**.
- Výhradná licencia – dielo nesmie používať ani sám autor. Vydavateľské licencie bývajú výhradné.
- Ak v typ licencie nie je v zmluve uvedený, berie sa licencia ako nevýhradná.
- **Výnimky z nároku na odmenu**: pri citovaní, karikovaní, použití na súkromné, vyučovacie, informačné, výskumné, archivačné účely, alebo pre osoby so zdravotným postihnutím (napr. zvukový záznam slovesného diela pre nevidomých) – ale nesmie vznikať majetkový prospech.

Copyright má tiež výnimky:

- **fair use** - nie je porušením copyrightu citovať z diela napr. pri písaní recenzie, kritiky, komentára, pri učení alebo novinárskom spracovaní a pod. Hranice „fair use“ sú však nejasné.

Zvláštnemu režimu podlieha:

- **zamestnanecké dielo;**
- dielo na objednávku;
- spoločné dielo;
- školské dielo.

- **Zamestnanecké dielo** tvorí autor/zamestnanec v rámci pracovných povinností a odmenou je mu iba plat (nič nebráni zamestnávateľovi, aby úspešným autorom prilepšil, no musí si dať pozor, aby kvantita nešla na úkor kvality).
- **Majetkové práva k zamestnaneckému dielu vykonáva vo svojom mene a na svoj účet zamestnávateľ, ak nie je dohodnuté inak (v pracovnej zmluve autora, v smerniciach inštitúcie...).**
- Autor tiež nesmie sám udeliť tretej osobe súhlas na použitie diela (čo sa v praxi publikovania vedeckých článkov málokedy rešpektuje).

- Univerzity a výskumné inštitúcie môžu mať v rukách silný nástroj na propagáciu otvoreného prístupu – **ak sa rozhodnú presadzovať vlastnú politiku otvoreného prístupu.**
- Aj výskumník je v lepšej vyjednávacej pozícii voči vydavateľovi, ak môže povedať napr.: „Potrebujem si zachovať práva (archivovať v repozitári...), lebo univerzita inak nedá“.

Autorské práva

Novela autorského zákona (účinná od marca 2022) transponuje do slovenského práva dve európske smernice (smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES („**Smernica o autorskom práve**“) a smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/789, ktorou sa stanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré on-line vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych a rozhlasových programov a ktorou sa mení smernica Rady 93/83/EHS („**Smernica o on-line prenosoch vysielateľov**“)), pričom prináša viacero novínok:

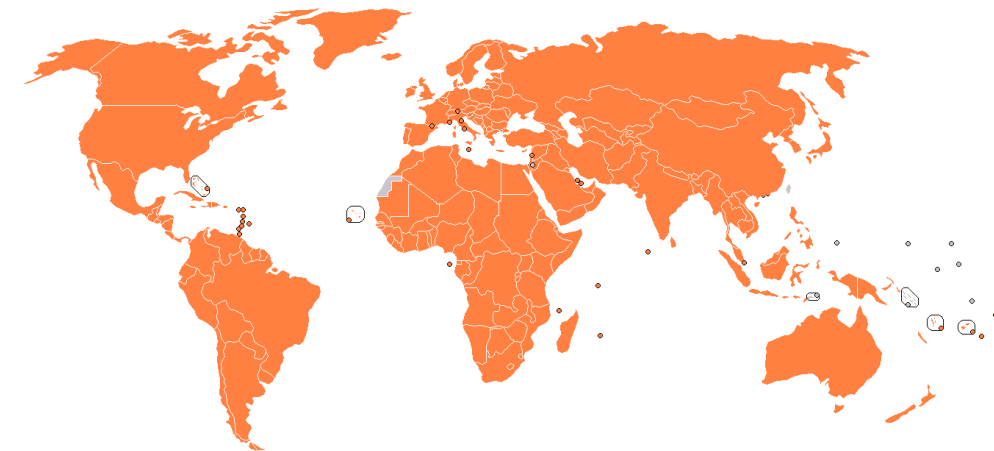
- Právo vydavateľov na podiel z náhrad odmien za používanie diel (kopírovanie, skenovanie...);
- V prípade zamestnaneckého diela získava náhradu odmeny zamestnávateľ;
- Informovanie autorov o príjmoch z používania diel;
- Možnosť pre knižnice sprístupniť obchodne nedostupné diela;
- Nové povinnosti platforiem (zodpovednosť za obsah zdieľaný používateľmi, používanie časopisov iba so súhlasom vydavateľa);
- Rozšírenie výnimiek, kedy na použitie diela nie je potrebný súhlas autora (vyučovanie, ale novo aj data / text mining a pre knižnice výnimka na rozmnožovanie diel za účelom zachovania kultúrneho dedičstva).

LITA: Čo prináša novelizácia autorského zákona

<https://www.lita.sk/magazin/co-prinasa-novela-autorskeho-zakona>

Medzinárodná ochrana autorských práv

- Rozdielne krajiny = rozdielne zákony
- Nie vždy bolo samozrejmosťou rešpektovať autorské práva cudzích štátnych príslušníkov
- Medzinárodnou ochranou práv duševného vlastníctva sa od roku 1967 zaoberá Svetová organizácia duševného vlastníctva (World Intellectual Property Organization, WIPO, patrí pod OSN), ktorá sídli v Ženeve a má 191 členských štátov.
- **1886 Bernský dohovor**
 - 1971 posledný krát revidovaný
- 1921 pristúpilo ČSR
 - + Všeobecný dohovor o autorskom práve 1952
 - + Dohoda o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva 1994
 - + Zmluva WIPO o autorskom práve 1996

Štáty dohovoru sa zaviazali chrániť autorské práva cudzích štátnych príslušníkov tak, akoby to boli ich vlastní občania.

Prepis autorských práv pri publikovaní

- **Copyright Transfer Agreement (CTA)** – kompletná kontrola nad dielom
- Kontrola = pre vedeckých pracovníkov relevantné práva na **reprodukciiu, distribúciu, verejné predvenenie, preklad a modifikáciu**.
- Ak sa autor práv vzdá, nemôže text zo svojho článku bez povolenia vydavateľa použiť kdekoľvek inde.
- Slovenské zákony nepoznajú
 - možnosť vzdania sa alebo
 - prevedenia autorských práv
- Aj iné krajiny majú problémy s prevodom copyrightu (napr. Francúzi, ktorý majú pojem osobnostných práv podobný ako my. V krajinách Commonwealthu zasa pripadá copyright zamestnancov štátnych inštitúcií korune)
- Vydavatelia, ktorí sú si toho vedomí, ponúkajú ako alternatívu CTA **licenčné zmluvy** (Licence to Publish, ktorých reálny dosah je rovnaký – autor sa vzdáva všetkého).

Copyright Transfer Agreement and Conflict of Interest Statement

To be completed for all submissions accepted for publication in *Veterinary and Comparative Orthopaedics and Traumatology (VCOT)*

Schattauer GmbH, Hoelderlinstr. 3, 70174 Stuttgart, Germany, and the Author hereby agree as follows:

Manuscript Title: _____

Manuscript Number: _____

Author(s): _____

Copyright Transfer Agreement

As the corresponding author who has obtained the assent of all the other authors, I hereby confirm the assignment of all copyrights to the manuscript named above in all forms, languages, and media to Schattauer GmbH, effective if and when the manuscript is accepted for publication in VCOT

It is my understanding that if and when the manuscript is accepted for publication in VCOT, it may be pre-published online. The article will have undergone full peer review and already be copy-edited and typeset. However, it will not have undergone final proofreading by the author(s) and will be the corresponding author's responsibility to double-check the article for accuracy prior to approval for publication.

The manuscript does not contain any material the publication of which would violate any copyright or other personal or proprietary right of any person or entity.

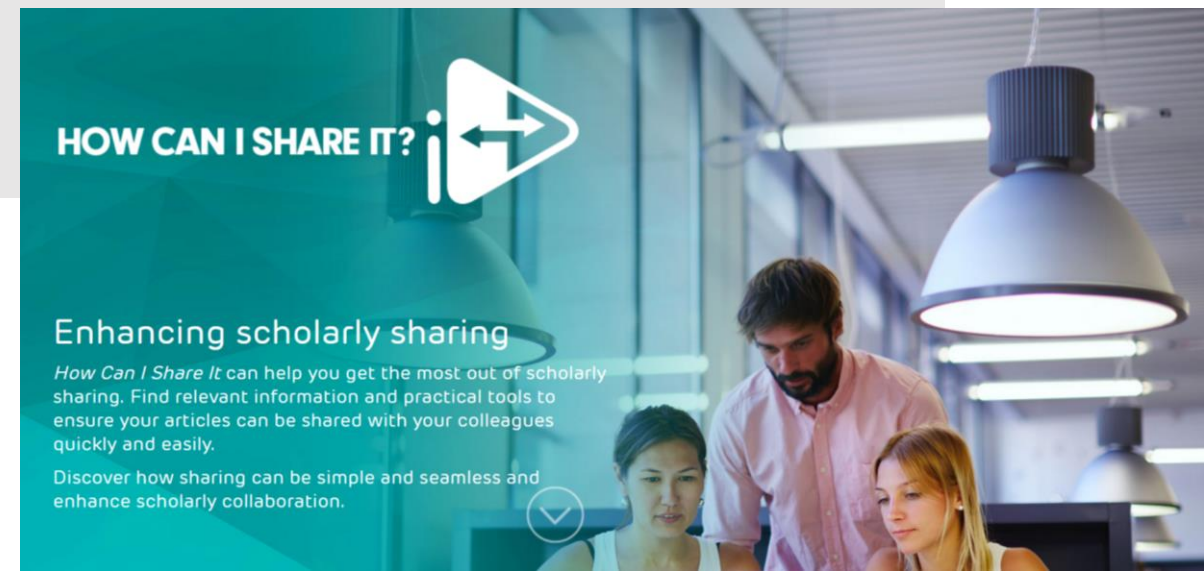
I will obtain and include with the manuscript written permission from any respective copyright owners for the use of any materials that have been previously published or are otherwise copyrighted and owned by third parties. I agree that it is my responsibility to pay any fees charged for permissions.

Conflict of Interest Statement

Manuscript submissions must contain a declaration of conflict of interest that any of the authors may have with regard to the information on commercial or potentially commercial products. Conflicts of interest for a given manuscript exist when one or more author has ties to activities that could inappropriately influence his or her judgment, whether or not judgment is in fact affected. Financial relationship with

Sivá zóna vedeckého publikovania

- rozpor medzi akademickou praxou a literou zákona (ktorú formuje skôr obchodný záujem)
- vedci nepíšu svoje články pre zisk, **píšu pre dosah** (ich záujmom je rozšírenie čo najväčšie diela, aby ho iné vedci využívali, stavali na ňom a citovali ho). Iste by ich potešil honorár, ale a) tradiční vydavatelia (učené spoločnosti, univerzity...) naň nemali peniaze, b) vedci viac než peniaze oceňujú akademickú nezávislosť.
- ukladanie článkov na sociálnych sieťach: spočiatku sa mlčky tolerovalo, potom prišli súdne spory (Elsevier a spol. – Coalition for Responsible Sharing) a veľké sťahovanie.
- projekt **How can I share it?**
<https://www.howcanishareit.com/>

Prepis autorských práv pri publikovaní

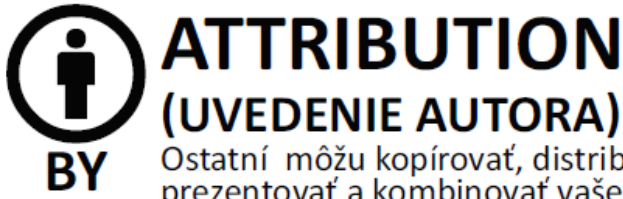
- Ku zmluvám je možné pridať dodatok (napr. **SPARC Addendum**, ale existuje aj Science Commons Addendum alebo MIT Ammendment, niekoľko alternatív v rámci Scholar's Copyright Project), pomocou ktorého si autor zachová relevantné práva.
- **Scholar's Copyright Addendum Engine** pomôže vytvoriť autorovi PDF dokument zmluvy s dodatkom pre konkrétneho vydavateľa a časopis.
 - Zachovanie časti svojich práv
 - Používanie diela pri ďalšej práci
 - Publikovanie finálnej verzie v repozitári
- Pri časopisoch ostávajú autorské práva autorovi a článok vychádza pod licenciou Creative Commons

- Vydavatelia s otvoreným prístupom nežiadajú od autorov prevod autorských práv, ale publikujú s licenciami **Creative Commons**.
- Nezisková organizácia Creative Commons (vznikla v r. 2001 s podporou Centre for Public Domain).
- CC vytvorili právny rámec pre verejné zdieľanie obsahu prístupného komukoľvek bez porušenia autorských práv.
- Od roku 2013 sú **verejné licencie** (medzi ktoré sa ráta Creative Commons) upravené aj v slovenskom autorskom zákone ako **bezodplatné, vždy nevýhradné licencie udeľujúce súhlas na použitie diela vopred neurčeným osobám**.
- Nástroj „Choose a license“ – ako si vybrať licenciu <https://creativecommons.org/choose/>
- Creative Commons Certificate – <https://certificates.creativecommons.org/>

10100100110001101110100 0 1 0 1 1 01 1 1

ATTRIBUTION
(UVEDENIE AUTORA)

Ostatní môžu kopírovať, distribuovať, zobrazovať, prezentovať a kombinovať vaše dielo pod podmienkou, že uvedú vaše meno.

NO DERIVATIVE WORKS
(BEZ ODVODENÉHO OBSAHU)

Ostatní môžu kopírovať, distribuovať, zobrazovať a prezentovať len doslovné prepisy vášho diela.

SHARE ALIKE
(ROVNAKÉ ŠÍRENIE)

Ostatní môžu distribuovať vašu prácu len pod licenciou totožnou s tou, ktorú ste pre svoju prácu zvolili vy.

NON-COMMERCIAL
(NEKOMERČNÉ POUŽITIE)

Ostatní môžu kopírovať, distribuovať, zobrazovať, prezentovať alebo kombinovať vaše dielo len na nekomerčné účely.

CC Licensing in Academic/Scientific Publishing industry

Icon	Licenses	Name of Journal/Publisher
------	----------	---------------------------

Spríevodca licenciami
Creative Commons
[nielen] pre autorov monografií z oblasti
humanitných a spoločenských vied

20

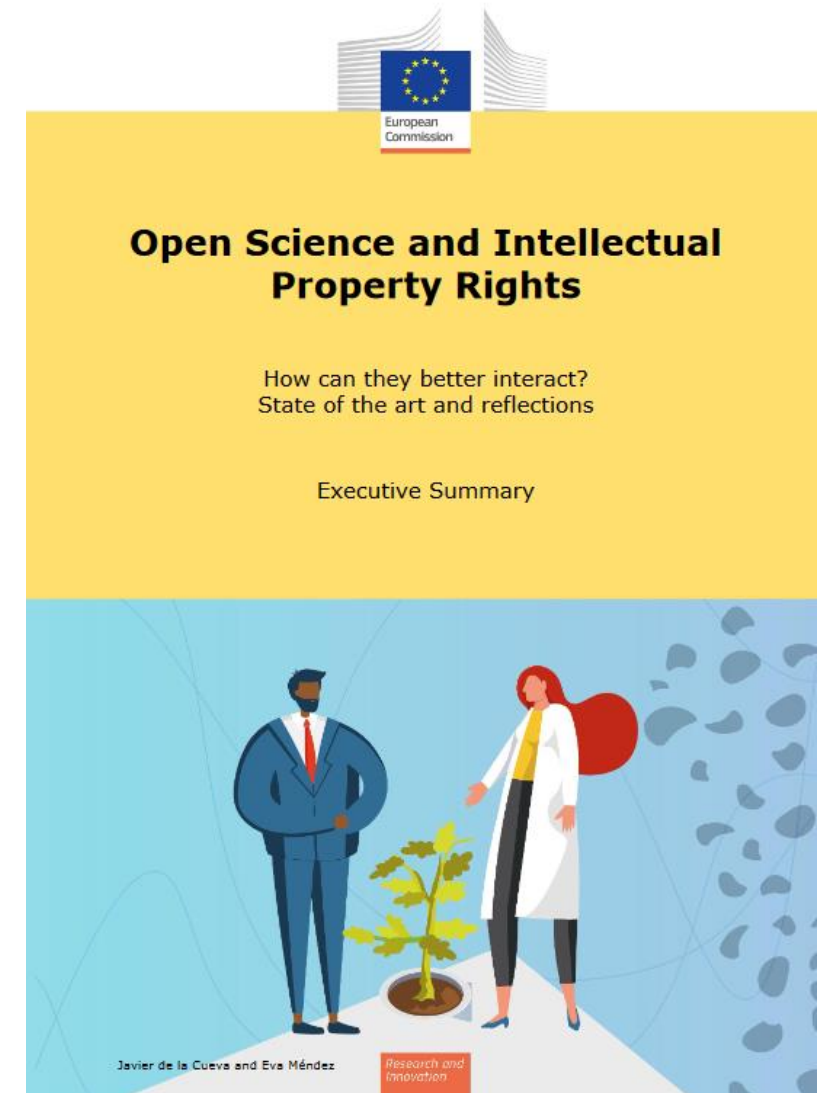
Európska komisia (De la Cueva a Mendéz 2022):

Open Science and Intellectual Property Rights (doi: 10.2777/347305)

<https://op.europa.eu/o/opportal-service/download-handler?identifier=42d27e04-b715-11ec-b6f4-01aa75ed71a1&format=pdf&language=en&productionSystem=cellar&part=>

- **Práva duševného vlastníctva a otvorená veda sa navzájom nevylučujú.**
- Európska komisia sa usiluje nastoliť rovnováhu medzi ochranou duševného vlastníctva a otvorenou vedou.
- Precedenty existujú (partnerstvá medzi výskumnými organizáciami a priemyslom)

Výzva: Hľadanie spôsobov, ako **motivovať/odmeňovať tvorcov duševného vlastníctva (autorov)** a ich podporný aparát (výskumné inštitúcie, firmy) **bez toho, aby sa vytvárali bariéry** pre využívanie a rozvíjanie výsledkov vedy v prospech verejnosti.

- život (a výskum) prináša nejednoznačné situácie
- etické kódexy nám pomáhajú zorientovať sa v nejednoznačných situáciách
- fakt, že sme sa predtým stretli s úvahami o tomto type situácií, nám umožňuje zareagovať správne

Nemá zmysel hľadať poznanie bez úcty k pravde.

Nemá zmysel spoznávať prírodu bez úcty k životu.

(ale o konkrétnom prevedení princípov do praxe majú rôzni ľudia rôzne predstavy.

Navyše, vedu robia ľudia a tí niekedy s vidinou zvýšenia spoločenského statusu alebo získania výhod stratia princípy zo zreteľa a jedajú v rozpore s cieľmi, ktoré ich možno kedysi k vede priviedli.)

Pojmy

- **etika** – veda alebo praktická filozofia zaoberajúca sa morálnymi aspektami ľudského konania, vymedzovaním hraníc prijateľného a neprijateľného správania
- **vedecká etika** – morálne aspekty vedeckého skúmania (Ako sa zachovať správne, keď stojíme na hranici poznania? Aké hodnoty nesmieme obetovať túžbe po poznaní?)
- **vedecká integrita** – celistvosť princípov vo vedeckom výskume (čestnosť, presnosť, efektivita, objektivita, zodpovednosť)
- **publikačná etika** – dodržiavanie morálnych princípov vo vedeckej komunikácii (rešpektovanie autorských práv, princípy dobrej spolupráce, transparentnosť, korektný vzťah autor-vydavateľ, poctivé recenzné konanie)

Niektoré hranice sú stále predmetom diskusie – napr. používanie ľudoopov na pokusy

Vnímanie hranice medzi prijateľným a neprijateľným sa počas histórie posúva (to, čo sa v minulosti považovalo za bežné – napr. pri zbere zoologického materiálu, dnes už nie je povolené)

Nové objavy prinášajú nové príležitosti a morálne dilemy (kmeňové bunky, GMO, možnosť editovania ľudských génov...)

Problémy na každom kroku výskumného cyklu

10100100110001101110100 0 1 0 1 1 01 1 1

Hodnotenie

vláda metrík

odtrhnutie od „reality výskumu“

konflikty záujmov

slabé kontrolné mechanizmy

Publikovanie

tlak na kvantitu – publikovanie pre metriky
(nie pre význam)

zneužívanie dobrovoľnosti
(gift culture – „robím to pre
vedu/ľudstvo/pacientov...“)

prevádzanie autorských práv

nevýhodný out-sourcing publikovania vedy do
súkromnej sféry

plagiátorstvo

pochybní vydavatelia (predátori)

citačné kartely

falšovanie dát

nadhodnocovanie výsledkov

Vyhľadávanie v literatúre – kríza dostupnosti

nelegálne kópie článkov na
vedeckých sociálnych sieťach

Sci-Hub

knihnice

Plánovanie

podfinancovanie

príliš silná konkurencia
ničí potenciál spolupráce

tlak na monetizáciu
strach zo zdieľania

Realizácia výskumu

zlyhanie dohľadu
a motivácie

zneužitie pozície vedúceho

Problém integrity výskumu

nedbalá veda – sloppy science

nereprodukovateľný výskum

Analýza výsledkov

p-hacking

HARK-ing

Vedci

- zodpovednosť voči výskumným subjektom (ľudia, ale aj príroda)
- voči spoločnosti a odbornej komunite
- správne uskutočňovanie výskumu, transparentné informovanie o výskume

vedci

Právne a etické aspekty vedeckého publikovania

10100100110001101110100 0 1 0 1 1 01 1 1

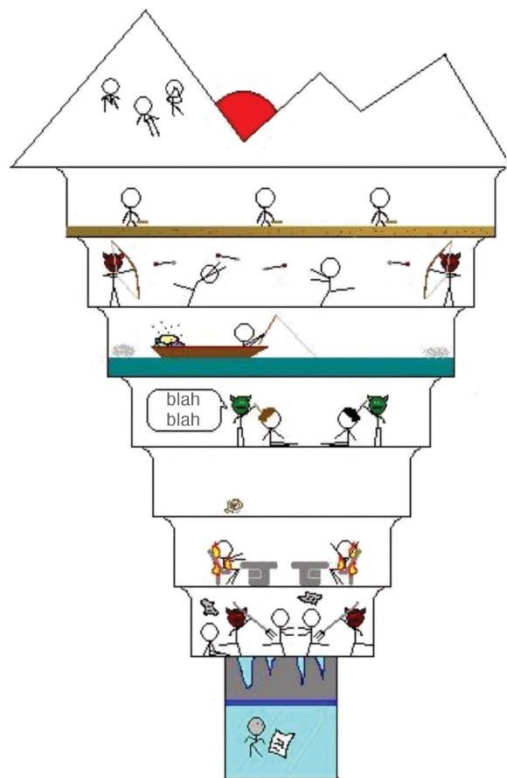
Čierna cesta k otvorenému prístupu – ilegálne ukladanie článkov na pirátskych platformách ako SciHub, alebo na vedeckých sociálnych sieťach

- **SciHub** (od roku 2011, Alexandra Elbakyan)
- 2015 – žaloba od Elsevieru
- SciHub: obsahuje skoro všetko
- z Elsevieru až 96,9 % článkov
- rozsudok (2017) je v Rusku nevymožiteľný.
- súdy zvýšili popularitu SciHubu.
- SciHub používajú aj v bohatých krajinách, všade, kde sú univerzity. Študenti cezeň pristupujú aj k voľnému obsahu, čisto z pohodlnosti.
- Autori prichádzajú o metriky čítanosti.
- Ukladanie na vedeckých sociálnych sieťach, napr. **ResearchGate**
- Súdne spory s vydavateľmi (2017: ACS, Elsevier), stiahnutie článkov, Coalition for responsible sharing <http://www.responsiblesharing.org/>.

Bohannon 2016,
doi:10.1126/science.aaf5664

- I Limbo
- II Overselling
- III Post-Hoc Storytelling
- IV P-Value Fishing
- V Creative Outliers
- VI Plagiarism
- VII Non-Publication
- VIII Partial Publication
- IX Inventing Data

Deväť kruhov vedeckého pekla

- I. Prehliadanie, ľahostajné priznanie sa prehreškom voči vedeckej integrite okolo nás
- II. Nadhodnocovanie významu vlastných výsledkov
- III. Premaľovávanie hypotéz na základe výsledkov („toto sme vlastne chceli“, HARK-ing)
- IV. „Naháňanie“ hodnoty p (p-hacking: vyskúšať všetky testy, kým nevyjde $p < 0,05$)
- V. Odstraňovanie hodnôt, ktoré sa nehodia
- VI. Plagiátorstvo
- VII. Nepublikovanie (dát, negatívnych výsledkov...)
- VIII. Čiastočné publikovanie výsledkov
- IX. Vymýšľanie, fabrikácia výsledkov

Neurosceptic (2012) – Nine circles of scientific hell

<https://doi.org/10.1177/1745691612459519>

Zdroje regulácie

- Osobná zodpovednosť, profesná česť
 - Neformálna kontrola v rámci výskumnej skupiny
 - Formálna kontrola vedúcimi pracovníkmi
 - Etické kódexy výskumných inštitúcií, inštitucionálne etické komisie (schvaľovanie plánovaných experimentov, posudzovanie prehreškov voči etike a integrite). Napr. Etický kódex Univerzity Komenského: porušenie etiky môže mať pracovno-právne následky
 - Etické kódexy odborných spoločností
 - Etické kódexy financovateľov (napr. Horizont 2020)
 - Zákony, štátne organizácie regulujúce jednotlivé oblasti (Štátna potravinová a veterinárna správa, Štátna ochrana prírody...)
- https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//2020/deklaracia/Vyzva_na_pripomenutie_Deklaracie_o_posilneni_kultury_vedeckej_integrity_na_Slovensku.pdf
Národná komisia pre vedeckú integritu, ombudsman, odnímanie titulov získaných nepoctivo, postihy za „contract cheating“...

Deklarácia o posilnení kultúry vedeckej integrity na Slovensku:

https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//2020/deklaracia_Vyzva_na_pripomienko_vanie_Deklaracie_o_posilneni_kultury_vedeckej_integrity_na_Slovensku.pdf

Národná komisia pre vedeckú integritu, ombudsman, odnímanie titulov získaných nepoctivo, postihy za „contract cheating“...

Prvý medzinárodný dokument – **Norimberský kódex** (1947 – dôstojnosť, dobrovoľnosť, informovaný súhlas v medicínskom výskume). Na jeho základe – **Helsinská deklarácia** svetovej asociácie lekárov (1964): **priorita etického princípu pred akýmkoľvek zákonom**. Na Slovensku upravuje medicínsky výskum Zákon o zdravotnej starostlivosti (č. 576/2004 Z. z.) a Smernica Ministerstva zdravotníctva o postupe pri overovaní nových medicínskych poznatkov a metód (č. 6/1985).

Štandardy

ALLEA (All European Academies) – **Európsky kódex etiky a integrity výskumu** (European Code of Conduct for Research Integrity - <https://allea.org/code-of-conduct/>)

- ENAI – **European Network for Academic Integrity** (slovník, obsiahle pravidlá pre akademickú integritu, učebné materiály, testy s modelovými situáciami pre študentov, učiteľov, manažérov, vedcov)

Zaujímavý príklad z USA: **Office of Integrity** (U.S. Department of Health and Human Services, <https://ori.hhs.gov/content/chapter-1-rules-road-professional-self-regulation>)

Horizont 2020 (http://novy.eraportal.sk/wp-content/uploads/2019/03/Etika_v_programe_Horizont_2020.pdf)

Equator Network – transparentné informovanie o výskume (princípy CONSORT, ARRIVA a ďalšie)

- publikačná etika – COPE (Committee for Publication Ethics)
- **Informácie o etike vo výskume: ERA portál** <https://eraportal.sk/eraportal/etika-vo-vyskume/>

COPE

Committee for Publication Ethics

- Nezisková organizácia s cieľom pomáhať editorom vedeckých časopisov
- Založená v roku 1997 skupinou editorov lekárskeho časopisu znepokojených vzostupom nekalých praktík vo vedeckom publikovaní
- Zásady a návody (príklad vzniku etického kódexu zvnútra profesionálnej komunity)
- Ako zaistiť transparentnosť publikačného procesu
- Ako reagovať na podozrenie z nekalých praktík zo strany autorov (napr. plagiátorstvo, krádež autorstva) či recenzentov (napr. vyžadovanie citácií recenzentovho diela)
- Kazuistiky (databáza anonymizovaných prípadov vrátane ich riešenia príslušnými redakciami), praktické schémy

<https://publicationethics.org/>

10100100110001101110100 0 1 0 1 1 01 1 1

(příklad schémy)

C O P E

- the Editor handling the manuscript.
- authors on submission of their manuscript to a journal.
- another reviewer who is unable to peer review the manuscript.

The features or patterns of activity shown opposite are suggested to help Editors recognise potential signs of peer review manipulation. Often it is the occurrence of these features in combination that may indicate a potential issue, and they may only become apparent at later stages in the peer review or publishing process.

Case 11-27: Author Creates Bogus Email Accounts for Proposed Reviewers

Case 12-12: Compromised Peer Review in Published Papers

Case 12-16: Compromised Peer Review (Unpublished)

1. COPE Ethical Guidelines to Peer Review.

2. COPE Statement on Inappropriate Manipulation

<http://bit.ly/2f2NRMw>

<http://bit.ly/1AgfKDc>

4. Inappropriate Manipulation

<http://bit.ly/2w6bTN>

5. Can You Spot a Fake? The Trend of Fake Peer Reviews.

Alison McCook

Who Reviews the Reviewers?

Kristen Overstreet

Peer Review |

Jigisha Patel

<http://bit.ly/2vSjZoY>

6. Organised Crime A

Adam Cohen et al

Recognise potential signs of peer review manipulation

- Similarity to other peer reviewer reports (purportedly from different individuals)
- Non-institutional email address (including, but not limited to: gmail, yahoo, or hotmail accounts)
- Suspicious email address (atypical for that reviewer)
- Fictitious name
- Work in an unrelated subject to the manuscript
- Atypical features of the IP address
- Extremely quick to agree to peer review
- Agreeing to review many manuscripts (and particularly 'active' in a journal's peer review database)
- Never recommends rejection
- Reviews frequently returned well ahead of the deadline
- Complimentary review but point out minor technical issues (appearing credible)
- Positive review in strong contrast to other reviewers (with mainly grammatical changes)
- A review that is vague in style (language not typical of apparent seniority, experience, or educational background of reviewer) (Ref 6)
- Third party agency involvement (Ref 4 & 9)

The diagram illustrates a four-step process for peer review, represented by four numbered boxes connected by arrows. Each box contains an icon, a title, a number, and a description.

- 1 SUBMIT**: Require that authors submit manuscripts to the journal themselves. (Icon: person at laptop)
- 2 VERIFY**: Try to use institutional emails or institutionally verified ORCIDs when inviting peer reviewers. (Icon: person at laptop with envelope)
- 3 QUALIFY**: Always check that suggested peer reviewers are qualified to review the manuscript and their email address is accurate. (Icon: person at laptop with gear and magnifying glass)
- 4 BEHAVIOUR**: Check for unusual patterns of behaviour which in combination may suggest peer review manipulation is occurring. (Icon: person at laptop with magnifying glass over the screen)

Najčastejšie problémy publikačnej etiky:

- plagiátorstvo
- nezhoda o autorskom podiele
- fabrikácia výsledkov
- pirátske zdieľanie článkov
- pochybní vydavatelia (predátori)

Riešenia:

- štandardné použitie antiplagiátorských softvérov,
- dôraz na kvalitu publikovania, nie kvantitu
- použitie taxonómie CRediT
- zdieľanie výskumných dát
- osveta, otvorený prístup, licencie CC
- osveta, otvorené recenzné konanie
- dôraz na kvalitu publikovania, nie kvantitu

Keď nastanú pochybnosti v publikačnom procese

Editor ako „**gatekeeper**“ - každé podozrenie (ako čitateľ, autor, či recenzent) treba riešiť s výkonným editorom

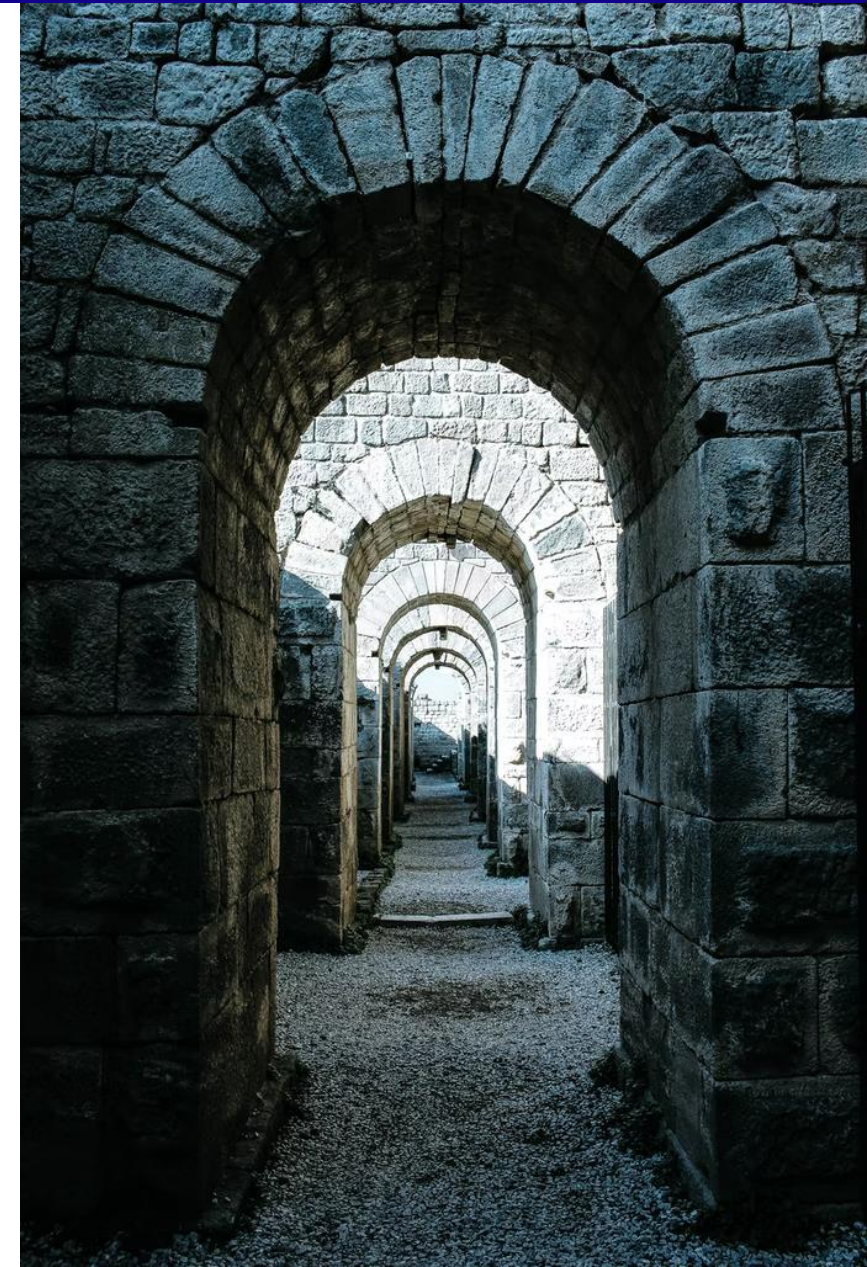
Žiaden vedecký časopis by nemal prijať na publikovanie výskum uskutočnený neetickým spôsobom.

Komunikácia s redakciou – žiadosť o vysvetlenie

Opravné prostriedky: Erráta, poznámka alebo varovanie editora

Vyjadrenie znepokojenia (**expression of concern**)

Stiahnutie článku – krajný opravný prostriedok vedeckého záznamu (môže iniciovať editor, aj autor)

Stiahnutie článku

Najkrajnejší opravný prostriedok vedeckého záznamu

Ak nestačí oprava
Hrubé narušenie etiky
Duplicitné podanie

Retrakcia bez súhlasu

Na stiahnutie článku upozorní vydavateľ a zverejní ho v časopise

Ak ho zverejní ako nenápadnú poznámku – môže sa ľahko prehliadnuť a ďalší výskumníci môžu robiť závery na základe neplatných predpokladov

Problém: **slabé informovanie o stiahnutí článku** (redakcie nechcú inzerovať svoju omylnosť), nejednotné politiky...
stiahnuté články bývajú citované aj po rokoch (a nielen negatívne) – reakcia: blog **Retraction watch** (Ivan Oransky, Adam Marcus) – príčiny stiahnutia, sledovanie káuz, databáza

Epidémia stiahnutí článkov v súčasnosti – kríza vedeckej etiky, alebo zlatý vek odhaľovania chýb?

Najvyšší podiel stiahnutí: medicína, chémia, biológia

Zhrnutie

- Etika je neoddeliteľnou súčasťou vedy, vymedzuje hranice prijateľného a neprijateľného správania vo vedeckom výskume;
- Vedecká integrita – celistvosť princípov (jeden vypadne – celá stavba sa zosype);
- Etické kódexy nie sú len formalitou. Jasná predstava a komunikácia o vedeckej etike bráni erózii princípov a nerozhodnosti v pochybných situáciách;
- V prípade podozrenia na porušenie vedeckej etiky alebo integrity na pracovisku: obrátiť sa na etickú komisiu alebo nadriadeného, ktorému dôverujete;
- V redakčnom procese: obrátiť sa na výkonného editora;
- Publikovanie problému (napr. anonymne prostredníctvom PubPeer) je až poslednou možnosťou, hoci niekedy práve verejný tlak prinúti zodpovedných k činu.

Ďakujem za pozornosť!

10100100110001101110100 0 1 0 1 1 01 1 1

Zdroje obrázkov (ak nie sú uvedené pri obrázkoch)

- **Str. 2:** Schéma základný vs aplikovaný výskum: Zuzana Stožická.
- **Str. 3:** O licenciách CC (most open-least open: <https://creativecommons.org/licenses/>), schéma: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creative commons license spectrum.svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creative_commons_license_spectrum.svg)
- **Str. 4:** schéma licencovania vo vede z prednášky S. Horákovej, [https://eiz.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2020/02/Publikacny Poradca J Autorske-prava.pdf](https://eiz.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2020/02/Publikacny_Poradca_J_Autorske-prava.pdf)
- **Str. 7:** Lasunncty/Wikipedia [https://en.wikipedia.org/wiki/World Intellectual Property Organization#/media/File:WIPO members 2012.png](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Intellectual_Property_Organization#/media/File:WIPO_members_2012.png)
- **Str. 9:** Addendum SPARC Europe, <https://sparceurope.org/evaluating-usage-sparc-author-addendum/>
- **Str. 10:** Mapy geografického rozšírenia využívania SciHubu: John Bohannon 2016, doi:10.1126/science.aaf5664
- **Str. 13:** Schéma Problémy na každom kroku výskumného cyklu: Z. Stožická, schematické obrázky jednotlivých aktérov vedeckej komunikácie: https://www.iconfinder.com/icons/2674056/emotion_essential_happy_object_ui_web_icon#size=256, <https://www.iconfinder.com/iconsets/accounting-auditor>, <https://www.iconfinder.com/iconsets/essential-part-1>
- **Str. 14:** Deväť kruhov vedeckého pekla: Neurosceptic, <https://doi.org/10.1177/1745691612459519>
- **Str. 17:** COPE, <https://publicationethics.org/>
- **Str. 18:** COPE, https://publicationethics.org/files/COPE%20PR_Manipulation_Process.pdf
- **Str. 21:** Retraction Watch, <https://retractionwatch.com/>
- Ďakujem za pozornosť: plamienka na lúke: Andy Chilton, unsplash: <https://unsplash.com/photos/zICEeDwWH0o>